

S P R A W O Z D A N I A

Sprawozdanie z XVII Konferencji Instytutu Stosunków Międzynarodowych WNPiSM Uniwersytetu Warszawskiego i Księży Werbistów „Sacrum i profanum we współczesnym świecie”, pt. *Religia – naród – tożsamość w rzeczywistości międzynarodowej*, Pieniężno, 3–5 lipca 2017 r.

Interdyscyplinarne i wielodyscyplinarne konferencje czy publikacje naukowe o takim charakterze mogą wywołać zrozumiały niepokój. Nie zawsze badacze chcą czerpać z doświadczeń innych dziedzin niż ich własna, często, nawet nie artykułując tego wprost, uważają to za rzecz zbędną, nieprzynoszącą większych korzyści nauce. Studia interdyscyplinarne zawsze budzą wątpliwości metodologiczne i wprowadzają pewien chaos do – wydawałoby się – uporządkowanej już w ramach danej dyscypliny wiedzy.

Od samego początku spotkania organizowane przez Instytut Stosunków Międzynarodowych z księżmi werbistami (Zgromadzeniem Słowa Bożego, SVD), a więc od 2001 r., przyciągają także badaczy spoza kręgu specjalistów od stosunków międzynarodowych. Jest to charakterystyczna cecha tych konferencji, w naturalny sposób skłaniająca nas do zwrócenia uwagi na kwestię interdyscyplinarności nauki o stosunkach międzynarodowych. Jak zauważył wiele lat temu prof. Remigiusz Bierzanek, dyscyplina ta powstała nie poprzez secesję z innej, ale syntezę już istniejących¹. Choć od 100 lat jest ona nauczana na uniwersytetach, do dziś trudno ją nazwać w pełni ukształtowaną, a dyskusje nad ontologią, epistemologią i metodologią badań wydają się dalekie od zakończenia.

Interdyscyplinarność – czy tego chcemy, czy nie – jest zatem wpisana w istotę nauki o stosunkach międzynarodowych. Możemy postrzegać to jako jej siłę i jednocześnie słabość. Dlatego też wspomniane konferencje, od 2012 r. (czyli od 11 edycji) organizowane w sposób ciągły na Warmii, w klasztorze oo. werbistów w Pieniężnie², są wydarzeniami znaczącymi nie tylko ze względu na podejmowaną tematykę, ale także z uwagi na uczestników – przedstawicieli wielu różnych dyscyplin czy gałęzi nauki. A zatem konfrontacja sposobu badania i rozumienia otaczającego nas świata jest zawarta w naturze tych spotkań, podczas których nieraz dochodzi do ostrych polemik i dysput, jednak zawsze odbywających się w życzliwej i konstruktywnej atmosferze. Spotkania w Pieniężnie dla wielu z nas są już stałym elementem akademickiego kalendarza, a między uczestnikami nawiązało się sporo trwałych przyjaźni.

Interdyscyplinarność i wielodyscyplinarność mają także związek z zainteresowaniami badawczymi organizatorów ze strony ISM. Ciężar przygotowania spotkań bierze

¹ Por. „Stosunki Międzynarodowe – International Relations” 2015, nr 1 (t. 51), s. 9.

² Wcześniejszymi miejscami spotkań były Krynica Morska, Ocypel i Nysa, a dwa spotkania gościły u siebie: Marynarka Wojenna w Gdyni i Siły Powietrzne w „Szkole Orłąt” w Dęblinie.

na siebie zazwyczaj Zakład Studiów Pozaeuropejskich, którego pracownicy – jak sami przyznają – w swoim rozwoju naukowym wiele zawdzięczają konferencjom z zaprzyjaźnionym zakonem misjonarzy. Dotyczy to zresztą także wielu innych, zwłaszcza młodszych pracowników ISM, którzy pierwsze naukowe kroki stawiali podczas obrad w Krynicy Morskiej, Ocyplu, Nysie czy właśnie w Pieniężnie. W ciągu 17 lat współpracy, zainicjowanej przez zmarłego w październiku 2017 r. śp. prof. Leonarda Łukaszuka, dyskutowano m.in. na temat terroryzmu międzynarodowego, morza i lotnictwa, ubóstwa, ochrony zdrowia, pokoju, ludności, Milenijnych Celów Rozwoju, polityki zagranicznej, a także pozaeuropejskich regionów świata – Afryki, Ameryki Łacińskiej, Azji i Pacyfiku, Azji Południowej i Południowo-Wschodniej oraz Bliskiego Wschodu. Sprawozdania z poszczególnych konferencji były zamieszczane m.in. w „Stosunkach Międzynarodowych – International Relations”³. Zaproszenia na kolejne edycje, programy oraz krótkie relacje ze spotkań ilustrowane zdjęciami można znaleźć na stronie ISM UW⁴. Na szczególną uwagę zasługują podsumowania dorobku tych wspólnych spotkań z werbistami pióra prof. Łukaszuka w związku z 10-leciem i 15-leciem współpracy, zamieszczone w jubileuszowej publikacji pt. *Religia w stosunkach międzynarodowych*⁵ oraz w czasopiśmie werbistowskim⁶.

Aby zachęcić badaczy różnych dyscyplin do udziału w spotkaniu w 2017 r. w zaproszeniu na konferencję organizatorzy zwrócili uwagę na to, co łączy różne nauki społeczne, a także humanistykę – jest to refleksja nad zachowaniem człowieka i tworzonych przez niego wspólnot. Bardzo wiele do powiedzenia w tej materii mają filozofowie i teolodzy, choć jednocześnie ich spojrzenie znacznie się od naszego różni. Tym razem postanowiliśmy poddać refleksji najważniejsze aspekty tożsamości uczestników stosunków międzynarodowych, zwłaszcza wpływ i wzajemne związki religii i narodu. Podkreśliliśmy, że człowiek we współczesnym świecie jest najczęściej obywatelem konkretnego kraju, z którym zazwyczaj łączy go pochodzenie (rodzina), język ojczysty i historia. Według statystyk ponad 2/3 ludności świata uważa się za wierzących, a jeszcze więcej – prawie 85% – jest związane z konkretną religią. Niektóre wierzenia silniej wiążą jednostkę z daną grupą etniczną, narodem lub krajem pochodzenia (są to tzw. religie etniczne), inne mają charakter międzynarodowy – ich

³ Por. m.in. w nr 3–4 (24) z 2001 r., nr 3–4 (26) z 2002 r., nr 3–4 (34) z 2006 r., nr 3–4 (40) z 2009 r. Por. także sprawozdanie autorstwa Artura Malantowicza i Małgorzaty Wojtaszczyk w: W. Lizak, A.M. Solarz (red.), *Z problematyki pokoju w stosunkach międzynarodowych*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2014.

⁴ <http://www.pl.ism.uw.edu.pl/konferencje/konferencja-w-pienieznie/> (data dostępu: 12.12.2017).

⁵ L. Łukaszuk, *Nowe obszary wiedzy o świecie współczesnym. Osiągnięcia naukowo-badawcze 10-letniej współpracy Instytutu Stosunków Międzynarodowych UW i instytucji werbistowskich*, w: A. M. Solarz, H. Schreiber (red.), *Religia w stosunkach międzynarodowych. 10-lecie współpracy Instytutu Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu warszawskiego ze Zgromadzeniem Słowa Bożego (SVD)*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2012.

⁶ Dostęp do tej publikacji przez stronę ISM: L. Łukaszuk, *Piętnastolecie partnerskiej, twórczej współpracy naukowej ISM UW i Księży Werbistów*, <http://www.pl.ism.uw.edu.pl/xv-lat-wspolpracy-ism-i-ksiezcy-werbistow-sacrum-i-profanum-we-wspolczesnym-swiecie/> (data dostępu: 12.12.2017).

wyznawcy zamieszkują różne państwa, stanowią wspólnotę ponadnarodową, a religia to jeden element ich tożsamości (to tzw. religie transnarodowe) – często najważniejszy.

Warto zauważyć, że upadek systemu dwubiegunowego w końcu zeszłego wieku, który wyznaczył nowy rozdział w historii stosunków międzynarodowych, miał związek z ożywieniem narodowym i religijnym. Czynniki te, zaliczane do tzw. więzi podstawowych, stały się osnową odbudowanej tożsamości – ludzie po raz kolejny poczuli siłę swojej wspólnoty, spajanej przez podzielane przez większość wartości w opozycji do rozpowszechnionych wtedy szeroko ideologii – często antynarodowych i/lub antyreligijnych. Okazuje się, że w drugiej dekadzie XXI w. czynniki narodowy i religijny nadal odgrywają bardzo ważną rolę, która jednak różnie się przejawia w poszczególnych częściach świata. Przyspieszone po upadku żelaznej kurtyny procesy globalizacji z jednej strony budują wspólnotę światową, z drugiej wyostrzają różnice kulturowe i budzą jeszcze większą potrzebę lokalnej autoidentyfikacji.

Tematykę konferencji trzeba zatem uznać za ważną i aktualną. Organizatorzy liczyli na szeroki odzew przedstawicieli różnych dyscyplin naukowych, którzy chcieliby podzielić się swoimi badaniami i refleksją na podany temat. Wydaje się, że cel ten udało się osiągnąć w stu procentach. W Pieniężnie gościło ponad 50 uczestników wraz z osobami towarzyszącymi. Swoje referaty przedstawiło 37 osób z 22 ośrodków naukowych w Polsce w tym z czterech wydziałów UW (Wydział Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych, Wydział Dziennikarstwa, Informacji i Bibliologii, Wydział Geografii i Studiów Regionalnych oraz Wydział Orientalistyczny) oraz z UKSW, z dwóch wydziałów UWM w Olsztynie (Wydział Teologii i Wydział Nauk Społecznych), z kilku uczelni Wybrzeża (UG, AM w Gdyni, AMW, WSAiB im. E. Kwiatkowskiego w Gdyni, Ateneum Szkoła Wyższa, AWF i S im. Śniadeckiego w Gdańsku), dwóch uczelni białostockich (UwB i PB), jak też przedstawiciele KUL, UJ, UPH w Siedlcach, a nawet tak odległych od Pieniężna miejsc jak UW r czy UZ. Obecnych było także dwóch niezależnych badaczy. Uczestnicy potwierdzili interdyscyplinarność konferencji. Byli wśród nich m.in. teolodzy, antropolodzy, psychologowie, geografowie, prawnicy, socjologowie, historycy, bibliolodzy i orientaliści, a także – co oczywiste – politolodzy i specjaliści od stosunków międzynarodowych.

Obrazy rozpoczęły się w poniedziałek 3 lipca o godz. 11.00 od powitania ze strony gospodarzy i wprowadzenia w problematykę obrad (prof. Jacek Pawlik, SVD). Pierwszej sesji zatytułowanej „Cywilizacja, kultura, tożsamość – perspektywa filozoficzna i antropologiczna” przewodniczył prof. Leonard Łukaszuk, a referaty wygłosili: prof. Zdzisław Brodecki (*Po pierwsze cywilizacja*), dr Bożena Drzewicka (*Prawa człowieka jako wartość prawna i polityczna w dobie globalizacji – problem tożsamości*), ks. dr Zdzisław Kieliszek (*Fichteńska koncepcja tożsamości narodowej jako aktualna propozycja budowy lokalnej autoidentyfikacji w globalizującym się świecie*) oraz dr hab. Adam Szafrński (*Clifford Geertz – próba „zachowania” religii/kultury. Wybrane aspekty wyobraźni antropologicznej*).

Po obiedzie odbyły się trzy kolejne sesje: „Tożsamość religijna a tożsamość Europy i jej narodów” (przewodniczyła dr hab. Irena Rysińska), „Czynnik religijny i narodowościowy a ekonomiczny i instytucjonalny wymiar ewolucji współczesnych społeczeństw” (przewodniczyła dr hab. Agnieszka Bógdał-Brzezińska) oraz „Migracje i procesy zmian społecznych wobec tożsamości religijnej i narodowej” (przewodniczył prof. Jacek Pawlik, SVD). Referaty wygłosili: mgr Gracja Grzegorzczuk (*Neuroantropologiczne wyobrażenie religii*), dr Ryszard Gaj (*Koncepcja ludu i teologii w „teologii ludowej” papieża Franciszka*), dr hab. Agnieszka Bógdał-Brzezińska (*Tożsamość religijna państwa w epoce Oświecenia na przykładzie monarchii habsburskiej 1780–1790. Wieloetniczność i wielokulturowość a reformy Józefa II*), dr hab. Paweł Borkowski (*Zjednoczona Europa jako Nowe Jeruzalem – wokół narracji o europejskim projekcie zjednoczeniowym*), ks. dr Karol Jasiński (*Tożsamość Europy a tożsamość chrześcijańska*), ks. prof. Janusz Węgrzecki (*Wolność religijna a dialog międzykulturowy i międzyreligijny*), dr hab. Irena Rysińska (*Wpływ czynnika religijnego na działalność organizacji systemu Narodów Zjednoczonych*), mgr Magdalena Skorupska (*Narkoreligia w Meksyku – o wpływie „gospodarki” na przekształcenia religijne*), mgr Dawid Piwowarczyk (*Jakość usług publicznych v. jakość posługi religijnej*), mgr Dariusz Woszczyło (*Religia jako czynnik determinujący obsługę oraz traktowanie podróżnych i personelu w portach*), dr Stanisław Musiał (*Rola i miejsce religii we współczesnej Francji*), prof. Ryszard Michalak (*Antyreligijne komponenty postaw tożsamościowych i kontrkulturacyjnych w państwach nordyckich*) oraz dr hab. Izabela Łęcka (*Gość w dom, Bóg w dom. Plusy i minusy przyjmowania imigrantów do kraju w opinii studentów UW*).

Jak można się domyślać, poniedziałek był najbardziej pracowitym dniem spotkania, odbyły się wtedy cztery z ośmiu sesji. Zaprezentowane referaty dotyczyły bardzo wielu zagadnień z pogranicza różnych dyscyplin, ale łączył je szczególnie motyw relacji między tożsamością i wyznawaną religią. Po każdej sesji odbywała się 15–20-minutowa dyskusja, która zawsze okazywała się zbyt krótka. Porozmawiać można było jednak także poza salą obrad. Tego dnia wieczorem uczestnicy spotkali się na ognisku w ogrodach klasztornych, a wcześniej wiele osób zwiedziło Muzeum Misyjne w Pieniężnie oraz wybrało się na spacer po okolicy.

Drugiego i trzeciego dnia obrady odbywały się tylko przed obiadem. Wtorek był poświęcony Polsce oraz Rosji i Bałkanom. O godz. 9.00 rozpoczęliśmy sesję pt. „Wiara i identyfikacja etniczna – tożsamość Polski i jej regionów” (przewodniczył dr Janusz Brzozowski, SVD), a wystąpili: dr Andrzej Krasnowolski (*Dwie ojczyzny w myśli Stanisława Ossowskiego i życiu politycznym ostatnich stu lat*), dr Kamila Kamińska-Chełminiak (*Geopolityka w Dziennikach Stefana Kisielewskiego*), mgr Luiza Organek (*Wiara religijna a identyfikacja etniczna. Socjologiczne studium porównawcze przemian religijności tradycyjnej na Kaszubach i Opolszczyźnie*), Radosław Czak (*Religia i tożsamość na Ziemiach Zachodnich. Obserwacje praktyka*) oraz prof. Marcin Solarz (*Opisać naród, ukazać tożsamość: projekt „Atlas geografii politycznej Polski. Polska w świecie współczesnym”*). O godz. 11.00 rozpoczęła się szósta sesja konferencji

pt. „Rosja i Balkany – przemiany tożsamości w pozimnowojennym świecie” (przewodniczył prof. Marcin Solarz). Referaty wygłosili: dr hab. Marcin Chelminiak (*Idea rosyjskiego euroazjatyizmu na przełomie XX i XXI wieku*), dr Wojciech Kotowicz (*Tożsamość regionalna w świetle teorii nowego regionalizmu na przykładzie badań nad rosyjskimi regionami*), dr Magdalena Ickiewicz-Sawicka (*Patriarcha Pawle – tożsamość narodowa i religijna serbskiej autokefalicznej cerkwi prawosławnej*), prof. Jan Wendt (*Cerkiew rumuńska czynnikiem wzrostu tożsamości narodowej po 1989 r.*), dr Tomasz Wiskulski (*Wpływ zróżnicowania etniczno-religijnego w Kantonie Hercegowińsko-Narewińskim na sytuację społeczno-ekonomiczną mieszkańców*). Po południu uczestnicy konferencji zwiedzali Braniewo oraz wzięli udział w spływie kajakowym rzeką Łyną w kierunku Zalewu Wiślanego.

Ostatnie dwie sesje w środę zostały poświęcone obszarom pozaeuropejskim, ich tytuły to: „Religijno-etniczne aspekty tożsamości w regionie Bliskiego Wschodu” (przewodniczył dr hab. Wiesław Lizak) oraz „Religijno-etniczne aspekty tożsamości w Afryce” (przewodniczyła dr hab. Izabela Łęcka). Referentami tego dnia byli mgr Paulina Warsza (*Tożsamość etniczno-religijna i tożsamość narodowa na Bliskim Wschodzie – pojęcia komplementarne czy konkurencyjne? Przykłady Iraku i Libanu. Zachodniego badacza problemy z kategoryzacją i wyzwania metodologiczne*), dr Anna Solarz (*Kwestia tożsamości żydowsko-izraelskiej i jej wpływ na politykę zagraniczną Izraela*), dr Marcin Szydysz (*Religia a państwo Izrael – bariera czy szansa?*), mgr Paweł Pokrzywiński (*Przeciwko asymilacji w Ziemi Świętej – organizacja Lehawa*) oraz mgr Karolina Zielińska (*Tożsamości chrześcijańskie w krajach Afryki Subsaharyjskiej a proces instytucjonalizacji relacji z państwem Izrael*). A w ostatniej sesji: prof. Robert Kłosowicz (*Naród, tożsamość i religia w państwach Rogu Afryki na początku XXI wieku*), dr Hanna Rubinkowska-Anioł (*Od Habesza do narodu etiopskiego, czyli co to znaczy być Etiopczykiem*), lic. Karolina Gajewska, („Dobry” i „zły” islam w Etiopii – terror czy racja stanu), prof. Robert Piętek (*Wpływ chrześcijaństwa na formowanie świadomości państwowej w dawnym Kongu*) oraz dr hab. Wiesław Lizak (*Tożsamość religijna i etniczna a wyzwania dla bezpieczeństwa regionalnego w Afryce*).

Po dłuższej dyskusji głos zabrał ostatni z referentów, który podsumował obrady i w imieniu dyrekcji ISM UW serdecznie podziękował gospodarzom oraz wszystkim uczestnikom. Konferencję zakończyliśmy wspólnym obiadem, po którym opuściliśmy gościnne Misyjne Seminarium Duchowne Księży Werbistów bogatsi o wiedzę wyniesioną z obrad i z nadzieją, że za rok także będzie okazja do spotkania i rozmów w podobnym gronie. Obrady potwierdziły, iż badanie tożsamości w kontekście wpływu czynnika religijnego i narodowego wymaga wyjście poza uprawianą dyscyplinę, a interdyscyplinarne spojrzenie rzuca zdecydowanie więcej światła na to złożone i wciąż mało poznane zagadnienie.

Mimo że tegoroczna konferencja w Pieniężnie była już 17 spotkaniem z tego samego cyklu – interdyscyplinarnych spotkań łączących badaczy różnych dyscyplin i różnych

ośrodków naukowych – jej formuła nie wyczerpuje się. Temat, który chcemy zgłębiać w 2018 r., to „Aksjologiczne i normatywne aspekty rzeczywistości międzynarodowej” (Pieniężno, 2–4 lipca). Jak co roku liczymy na udział przedstawicieli wielu dyscyplin i wielu ośrodków, gdyż w istotny sposób wzbogaca to naszą wiedzę na temat tego, jak wygląda i funkcjonuje świat, który badamy.

Anna M. Solarz